COĞRAFYA Sınıf-10

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU ÇÖZÜNEBİLEN KAYAÇLARDA OLUŞAN YER ŞEKİLLERİ-BUZULLAR VE OLUŞTURDUKLARI ŞEKİLLER

Karstik Arazilerde Oluşan Yer Şekilleri
Karstik Aşınım Şekilleri

Lapya: Yağışlarla birlikte yüzeysel akışa geçen suların özellikle kalkerler üzerinde oluşturduğu oluk, delik, çukur veya kanal biçimindeki en küçük karstik şekillerdir.

Mağara ve Galeri: Karstik bölgelerde yer altına sızan suların buralardaki aşındırma faaliyetlerinin zaman içerisinde ilerlemesiyle mağara adı verilen boşluklar oluşur. Mağaraları birbirine bağlayan boşluklara ise galeri adı verilir.

Obruk: Galerilere ait tavanların bir kısmı zamanla çöker ve derinlikleri yüzlerce metreyi bulabilen çukurlar oluşur. Bu çukurlar obruk olarak adlandırılır.

Fotoğraf: Lapya

Fotoğraf: Obruk

Dolin: Dolinler, yüzeyde erime veya çökme sonucu oluşmuş ve derinliği birkaç metre arasında değişen çukurlardır.

Uvala: Dolinlerin birleşmesiyle uvala adı verilen daha büyük çukurlar oluşur.

Polye: Dolin ve uvalaların genişleyip birleşmesiyle oluşan daha geniş çukurlara da polye denir.

Karstik Birikim Şekilleri

Sarkıt, dikit ve sütun: Mağara tavanlarından damlayan suların içindeki malzemenin bir çıkıntı gibi tavanda birikmesiyle sarkıtlar, tabanda birikmesiyle de dikitler oluşur. Sarkıt ve dikitlerin zamanla gelişip birleşmesiyle sütun adı verilen şekiller oluşur.

Traverten: Karstik sahalarda yer altından çıkan suların özellikle yamaçlarda yayılması sonucu eriyik malzemeler çökelerek birikir. Basamaklı yapıda oluşan bu şekillere traverten adı verilir.

Fotoğraf: vadi buzulu ve sirk gölü

Buzul Aşındırma Şekilleri

Soğuk iklim bölgelerinde (kutuplara yakın sahalar ve dağların yüksek kesimleri) kar örtüleri tamamen erimediği için ortadan kalkmaz. Bu alanlarda buzul aşındırma ve biriktirme faaliyetleri sonucu oluşan yeryüzü şekillerine rastlanır.

Sirk Çanağı: Dağların yüksek kısımlarında buzul aşındırması sonucu oluşan çukurlara sirk adı verilir. Buzulların erimesine bağlı olarak sirk adı verilen çukurlar suyla dolabilir. Bu şekilde oluşan göllere de sirk gölü denir.

Hörgüç Kaya: Buzul aşındırmasının etkili olduğu alanlarda dirençli kayaçların daha az aşındırılmasıyla ortaya çıkan ve deve hörgücüne benzeyen şekillere hörgüç kaya denir.

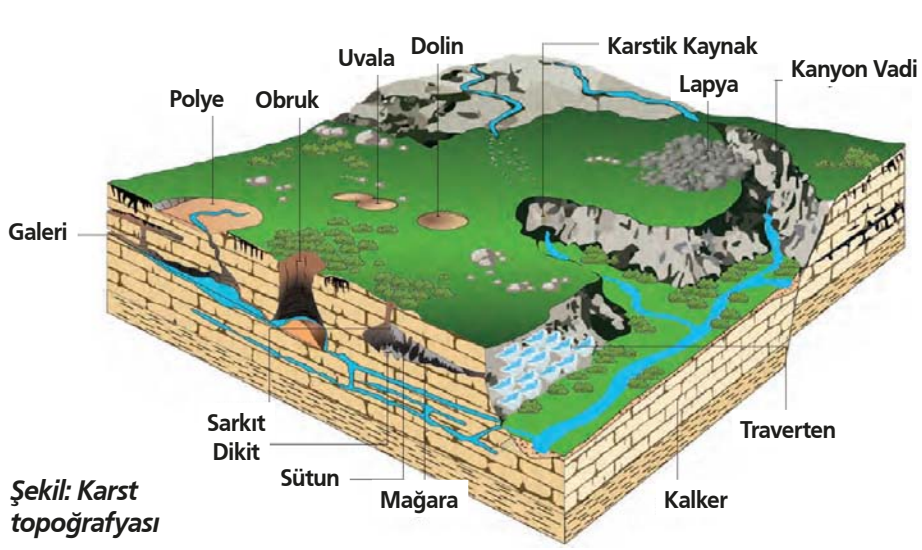
Buzul Vadisi: Buzul kütlesi eski bir akarsu yatağında aşındırma yaparak vadiyi şekil değişikliğine uğratır. Enine profileri U şekline benzeyen bu vadilere buzul vadisi adı verilir.

Buzulların Biriktirme Şekilleri

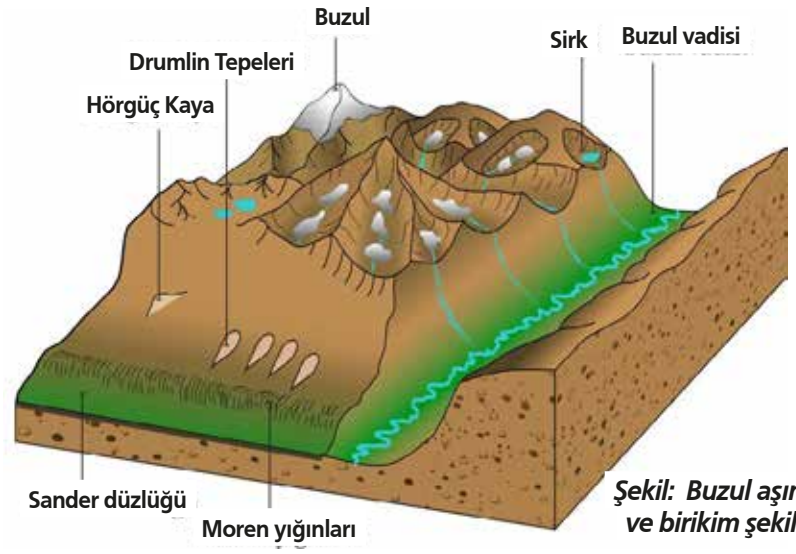
Morenler: Buzullar, taşıdıkları malzemeleri (moren) eridiği yerde biriktirerek birikim şekilleri oluşturur. Morenlerin üst üste birikmesiyle moren tepeleri oluşur.

Drumlin: Moren yığınlarının bir kayanın etrafında tepeler şeklinde birikip büyümesi sonucu drumlin tepeleri oluşur.

Sander: Buzulların erimesiyle oluşan akarsular tarafından getirilen malzemelerin buzul önlerinde birikmesi sonucu oluşan düzlüklere sander denir.

Şekil: Karst topoğrafyası

Şekil: Buzul aşınım ve birikim şekilleri

SORULAR

SORU 1:

Yer altındaki gözenek ve boşluklarda bulunan yer altı suları, yüzey suları ile birlikte doğada bulunan kalker (kireç taşı), kaya tuzu, jips (alçı taşı), tebeşir, dolomit vb. kayaçları eriterek çeşitli şekiller oluşturur.

Aşağıda verilen karstik şekillerden hangisi oluşum özellikleri dikkate alındığında diğerlerinden farklı bir özelliğe sahiptir?

A) Lapya
B) Dolin
C) Uvala
D) Obruk
E) Traverten

(Cevap: E)

SORU 2:

Karstik arazide oluşan uvala, dolin, polye ve lapya karstik şekillerinin büyükten küçüğe doğru yapılan sıralaması aşağıdaki seçeneklerin hangisinde verilmiştir?

A) Lapya, Dolin, Uvala, Polye
B) Lapya, Uvala, Dolin, Polye
C) Uvala, Polye, Lapya, Dolin
D) Polye, Uvala, Lapya, Dolin
E) Polye , Uvala, Dolin, Lapya

(Cevap: E)

SORU 3:

Dış kuvvetler; yeryüzünün aşınma, taşıma ve birikim faaliyetleriyle şekillenmesinde etkin rol oynar. Bu süreçte yüksek ve engebeli kesimler aşınarak buralardan çıkan malzemeler alçak ve düz alanlara taşınır.

I. Obruk
II. Buzul vadisi
III. Drumlin
IV. Sarkıt
V. Dev Kazanı

Buna göre yukarıda verilen şekillerden hangilerinin oluşumunda birikim faaliyetleri etkili olmuştur?

A) I. ve II. B) II. ve III.
C) III. ve IV D) III ve V
E) IV ve V

(Cevap C)

SORU 4:

Karstik şekillerin bir kısmı yer altında oluşurken bir kısmı da yer üstünde oluşur.

I. Lapya
II. Sütun
III. Dolin
IV. Traverten
V. Dikit

Yukarıdaki yer şekillerinden hangileri yer altında oluşmuştur?

A) I ve II B) II ve IV
C) III ve IV D) II ve V
E) I ve III **(Cevap D)**